

1959 óta negyedik kötete jelenik meg magyarul a XX. század legjelentősebb cseh költőjének, *Vítězslav Nezval*-nak. A felületes ismerkedésen túl, most már egyéniségének lényegét, varkésának, rendkívüli hatásának összetevőit kell megismernünk.

„Nagy egyéniség” – írta róla *Ilya Ehrenburg*; „korunk legjelentősebbjei között, Majakovszkij, García Lorca, Julian Tuwim, Pablo Neruda, Aragon és mások mellett – ott van Nezval is”: ez *Nazim Hikmet* vallomása; a magyar költő, *Garai Gábor* szerint „Nezval beláthatatlan, mint egy rengeteg erdő”. Vagy száz kötete jelent meg életében: versek, drámák, műfordítások, tanulmányok, regények – és egy emlékirat, népszerűsége osztatlan volt hazájában, és akadt poézisének néhány értő méltatója Nyugaton csakúgy, mint Keleten. Jelentős életműve mellett, sőt olykor ennek ellenére, személye körül talányos legendák is gomolyogtak, melyeket részben maga költött és terjesztett. Életrajzának biztos dátumai azonban a játékos magatartás, a lucullusi eszemesizomok, a polgárpukkasztó gesztusok mögött szilárd és következetes életvitelt sejtetnek. Nezval 1924-től haláláig tagja volt a Kommunista Pártnak, s még 1924 első hónapjaiban látja egy prágai külvárosi moziban azt a híradófilmet, mely Lenin temetéséről szól – a prágai magyar költő, *Forbáth Imre* a tanú – s amelynek közvetlen hatása alatt született Lenin emlékéért megörökítő verse: „A röpirat-fosztlányok láttán / csodálni fogjátok Lenint, / gyásszal jelölték ezt a napot / a jövőendő időszámítás naptárában”. 1924-ben fogalmazza a zseniális *Karel Teige* építésszel együtt költői csoportjának, a *poetistáknak* a kiáltványát. A szürrealizmus e cseh bizonyítéka fél évvel megelőzte *André Breton* első szürrealista felhívását. Nezvalék sok polémiában védtek művészi ars poeticájuk és politikai magatartásuk egységét: „A poetizmus nem filozófia. Nem is világnézet. A mi világnézetünk a marxizmus... A poetizmus a tiszta költészet uralmát erősíti...” Ellenfeleik szerint, akik között olyan tekintélyeket találunk, mint *Stanislav Kostka Neumann*t, a költőt, a poetizmus „az opportunizmus győzelme, eltávolodás a küzdelemtől, kapituláció a régi világ előtt, visszatérés az individualizmushoz, menekülés a tömegektől...” Eddig általános a támadás, Neumann indulata azonban személyes jellegű is volt: „Nezval elvtárs, a te líra íőztönöd oly érős, hogy egy mezőgazdasági kiállításon nyerhetne vele egy állat... Micsoda ironiája a sorsnak, hogy ezzel az erővel néhány barátodnak, egy elévült osztály néhány tucatnyi értelmiségének használz akkor, amidőn az ehözök és szomjazók tömegei hulladékokat gyűjtenek az utakon...” Még manapság is vannak vélemények, melyek szerint Nezval programja ellenére alkotott, holott a poetista elmélet – *Dobossy Lászlónak* *Az éjszaka költeményei*hez frott utószavából idézünk – „a teljes ember megértésének és megértetésének az eszközeit, illetve módszerét látja a költészetben”. És amikor Nezval 1958-ban meghalt, *Milan Kundera*, a kitűnő cseh költő azt írhatta a *Literární noviny*ban megjelent nekrológiájában: „mindig úgy értelmeztem Nezval költészetének filozófiáját, hogy a költészetnek kell vissza-

hoznia az embernek a tőle elidegenedett világot”. Nezval szerette a szilvapalínkát, szeretőket tartott, ismerte Prága, Párizs és Moszkva kocsmáit, de amikor szükség volt rá, teljes emberi méltóságával, költőiségének nagy súlyával állt ki a haladás mellett. 1938-ban, a München előtti hetekben, az antifasiszta írók második párizsi kongresszusán *Aragon* indítvány meghatottan a csehszlovákiai írók kiállítását, a cseh Nezval, a magyar Forbáth, a szlovák Poničán együttes hitvallását a béke és a népek testvérisége mellett.

Ötvennyolc éves korában halt meg. „A jövőendő nemzedékre hagyom örökül néhány tapasztalatom és pár hosszú sóhajom is...” – írta még 1936-ban, egyik varázsos, talán legsajátabb érzéseit tükröző költeményében, a *Prága az eső ujjáival* címűben – „Hogy Prágában éltem járva-keelve szívében... Hogy szabad álmok és vágyak szabad férfiának szabad szívével tanultam meg szeretni őt...”

*

Romantikus költő volt: egyszerre álmok lovagja és realista, együttesen naív és tudatos alkotó. Büszkélkedve emlegette, hogy nincsen stílus, nincsen forma, melyben erejét ki ne próbálhatná. Az öröm volt állandó témája, a legkülönbözőbb variációkban: ezért lázadt a ketrecek, a megszokások, a társadalmi és politikai, az esztétikai és etikai konvenciók értelmetlenségei ellen. Hite szerint az öröm az emberi lét értelme, ezért vállalja munkáját, életét. „Minél kibírhatalanabb a lét, a költészet annál vadabban virágzik” – rögzítette *A téboly lázadásában*. Célja annyi volt, hogy felszabadítsa a képzeletet, célokat, vágyakat, sosem-látott és hallott örömöket varázsoljon embertársai elé. Nem egzotikumokkal tette egyenlővé az emberi örömet, hanem a hétköznapi lét kicsiny rezzenéseiben, ha tetszik, még eseménytelenségében is kész volt felfedezni azt. Egy felvillanó emlék („cugos cipőt ígért apa”), Prága bármely időben és helyen („szép vagy mint álmok titka”), az asszonyok, a virágok: ime, az ihlet forrásai. „Élni s a felhőket figyelni / Azt mondják álmodozás / Olyan világot akarok melyben még egy gyermeket sem zavarnék” – ezeket a sorokat 1936-ban jelentette meg. Állandóan tegezi olvasóját, hallgatóit, és pertuban van az egész világ-mindenséggel. Víziói is bensőségesek, a rémület és rémítés módszereit mintha nem ismerné, vagyis idegenek tőle az ilyen gesztusok. Szorongásait azonnal feloldja, a valóság és a vágy gyötrelmeit a lehetőségek határtalanságában látja, látattja, s ez egyúttal költészetének lényege is: sem mondandójában, sem eszközeiben nem ismeri a korlátokat.

Nagy poémájában, az *Edisonban*, „valami gyötrelmesen nehéz / lét s halál szülte nagy bánat és rettegés” nyomasztja tudatát, a hajóroncs-élet, a sfrással telített élet, az öngyilkos árnyak, a lagymatag fények világában. A gyötrelmet a nehézségekben hamarost felváltja a nehézségekben megérett gyönyörűség, mert Nezval számára küzdelem is az öröm nagyszerű és kimeríthe-

tetlen forrása, s ebben a pillanatban már a lét, a halál a bánat, a rettegés helyett az ujjongás és merés látomását sugallja. Edison jelképpé magasodik, mégpedig függetlenül mindattól, amit tett, pusztán örök kísérletező kedvével, merészségével imponál a költőnek.

Romantikus költő, aki a világot átfogó asszociációit a középkori alkimisták mesterségével érzi rokonnak, az emberi vágy szolgálatát ismeri el hivatásának, s ezzel kapcsolódik az irodalom, a költészet társadalmi feladatainak megoldásába is. Ha magyar párját kellene keresnünk, semmi esetre sem *József Attila* költészetében találunk hasonló hangvételt, hanem inkább a múlt századba, egészen *Vörösmartyig* kellene visszahátrálnunk az időben. Képkalkító fantáziája oly gátlástalan, hogy az a fegyelmezett, a társadalmi igényekre közvetlenül is reagáló hangvétel, az a racionalizmus, mely *József Attila* tulajdonsága – idegen számára. *Nezval* a XX. századból *Apollinaire*-t vallotta mesterének, de a cseh múltból egy XIX. századi, éppen *Vörösmartyhoz* hasonló poéta, *Mácha* bátor szubjektivitása hat rá.

Párhuzamot vonni a magyar költészet és *Nezval* munkássága között nem mai igény. Már második kötete, a *Pantomim* megjelenése után, 1924 telén, a szlovák avantgarde lapjában, a *Davban* felvet ilyesfajta lehetőséget *Edo Urx*, a náci megszállás idején mártírhalált halt marxista kritikus. *Urx* „nevetéssel és örömmel telített fiatal istennek”, „a pillanat költőjének” nevezi *Nezvalt*. Megállapítja, hogy a nezvali költészet alaptónusa, az erős lírizmus „már ismert a modern poézis atyjától, *Apollinaire*-tól, aztán *Blaise Cendrars*-tól és

más franciáktól. Ismerjük ezt *Kassáktól* is . . . A tényekkel terhes *Kassák* fontosabb, töményebb, a *Nezval* költészete pedig könnyű, mint a hab, illatos, mint a virág, csapongó, mint a lepke . . . Maga a fantázia.” A hasonlítás egy jelző (a „fontosabb”) kivételével igaz: *Nezval* másképpen lett fontossá, mint a magyar avantgarde, másképpen tett tanúságot az új világrend mellett, mint az izmusok lázadó, de nem mindig igazán forradalmi költői általában.

*

Nezvalt nagyon nehéz fordítani, s nagyon nehéz egy nem túlságosan terjedelmes kötetben méltóképpen bemutatni. *Dobossy László* válogatása kitűnő, mert igazán fontos alkotások nem maradtak ki a könyvből. Megtalálhatjuk *A csodálatos varázsló* című elbeszélő költeményt (*Eörsi István* jó tolmácsolásában), a két híres és egymást bizonyos mértékig kiegészítő poémát, az *Edisont* és *Az idő-jelt* is. A válogatástól talán csak *Nezval* utolsó korszakának hangsúlyosabb bemutatását kérhetnénk számon, kivált két költeményt, a *Konstantin Biebltől* való búcsút és a *Tenger* címűt. *Dobossy* szerkesztői munkájának az is érdeme, hogy felhasználta a korábbi, *Žádor András*-féle kötet kitűnő, *Illyés Gyula*, *Weöres Sándor* és mások tollából származó fordításait.

Vítězslav Nezval válogatott verseinek új magyar kötete modern költészeti kultúránk fontos része – és igényes fordításaival kiemelkedik a műfordítás-irodalom mai teljesítményei közül is.

E. Fehér Pál